

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.5.55>

БОРОВИК Л.А.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ**PROFESSIONAL ACTIVITY OF JOURNALISTS IN UKRAINE AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION**

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення понять адміністративного та міжнародного захисту журналістів. Аргументовано, що специфіка професійної журналістської діяльності зумовлює необхідність захисту прав та законних інтересів осіб, які її безпосередньо реалізують, що є запорукою вільного та незалежного інформаційного обміну в суспільстві, обізнаності населення про стан перебігу політичних, економічних, безпекових та інших процесів, а також актуальні досягнення національного та світового розвитку. Доведено, що специфіка професійної журналістської діяльності зумовлює необхідність захисту прав та законних інтересів осіб, які її безпосередньо реалізують, що є запорукою вільного та незалежного інформаційного обміну в суспільстві, обізнаності населення про стан перебігу політичних, економічних, безпекових та інших процесів, а також актуальні досягнення національного та світового розвитку. Визначено, що забезпечити це, можливо шляхом організації ефективного адміністративно- та міжнародно-правового захисту.

Ключові слова: професійна діяльність, журналіст, об'єкт, адміністративно-правовий захист, міжнародний захист.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, proposes an author's definition of the concepts of administrative and international protection of journalists. It is argued that the specificity of professional journalistic activity determines the need to protect the rights and legitimate interests of persons who directly implement it, which is a guarantee of free and independent information exchange in society, public awareness of the state of political, economic, security and other processes, as well as current achievements of national and world development. It has been proven that the specifics of professional journalistic activity necessitate the protection of the rights and legitimate interests of persons who directly implement it, which is a guarantee of free and independent information exchange in society, public awareness of the state of political, economic, security and other processes, as well as current achievements of national and global development. It has been determined that this can be ensured by organizing effective administrative and international legal protection.

Key words: professional activity, journalist, object, administrative and legal protection, international protection.

Постановка проблеми. Професійна діяльність в багатьох сферах та галузях суспільного виробництва на сьогоднішній день цілком забезпечена існуючими правовими гарантіями та механізмами, які дозволяють фізичним особами реалізовувати свій потенціал та заробляти собі на необхідний рівень життя. Однак, існують напрями де праця набуває додаткової специфіки та, навіть, небезпеки. Це зумовлює необхідність особливого підходу до організації правового

© БОРОВИК Л.А. – кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, доцент кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука) <https://orcid.org/0000-0002-8997-0577>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

захисту останньої. Прикладом виступає професійна діяльність журналістів, яка в умовах існуючих політичних, економічних та безпекових реалій є важливим об'єктом адміністративно- та міжнародно-правового захисту.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені професійній діяльності журналістів, у своїх наукових працях розглядали: А.С. Бондарчук, К.М. Буряк, О.С. Демчук, О.О. Довганя, М.М. Олашин, О.В. Острогляд, В.І. Павликівський та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьовано є проблематика адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів.

Саме тому метою статті є: визначити поняття та розкрити зміст адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що етимологія терміну «захист» досить широка: 1) дія (у значенні захищати, захистити і захищатися, захиститися); 2) заступництво, охорона, підтримка; 3) місце, притулок, де можна захиститися, заховатися від кого-, чого-небудь, укриття; 4) сторона, яка захищає обвинуваченого під час суду; оборона; 5) ті, хто у складі спортивної команди, захищають якусь ділянку ігрового поля під час гри у футбол, хокей і таке інше; 6) прийом гри в шахи [1, с.379]. В енциклопедичній літературі захисту та категоріям, які від нього походять відповідають наступні визначення: а) наявність розвинених і ефективних процедурно-юридичних засобів (механізмів) для вільного здійснення, охорони та захисту основних прав людини; б) передбачені законом заходи, спрямовані на відновлення, визнання прав і захист інтересів при їх порушенні чи оспорюванні; в) наявність системи соціальних, організаційних та інших розвинених і ефективних процедур – юридичних засобів (механізмів) для вільного здійснення, охорони і захисту основних прав людини; д) сукупність інструментів, які використовуються для забезпечення безперешкодної реалізації суб'єктивних прав і таке інше [2, с.149-150].

В цілому, виділені тлумачення також мають відображення у індивідуальних наукових поглядах. Так, в дисертації О.С. Жидкової захист визначено, як комплексну систему заходів, вживаних для забезпечення вільної належної реалізації суб'єктивних прав, включаючи судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні і інші засоби і заходи, а так само самозахист цивільних прав [3, с.69]. Ю.Ф. Кравченко пропонує таке визначення: «Правовий захист – це діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ та посадових осіб по забезпеченню процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними та духовними благами» [4, с.15]. Під захистом, вважає С.О. Погрібний, слід розуміти дії уповноваженої особи, а також діяльність юрисдикційних органів та осіб, які у передбаченому законом порядку зобов'язані вжити заходів для поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права [5, с.347].

Зважаючи на вище викладене можемо дійти до висновку, що правовий захист - це сукупність нормативно визначених правових засобів та механізмів, які застосовуються уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення безперешкодної реалізації фізичними та/або юридичними особами належних їм прав і законних інтересів, а також їх відновлення у разі порушення. Залежно від галузевої належності нормативної основи, засобів і процедур захисту виокремлюються відповідні види правового захисту, зокрема адміністративно-правовий та міжнародно-правовий, кожен із яких характеризується власною специфікою. Так, В.В. Галуцько поняття «адміністративно-правовий захист» розкриває як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [6, с.247]. Ю.Ф. Кравченко визначив адміністративно-правовий захист, як діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ та посадових осіб по забезпеченню процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними та духовними благами [7, с.13]. Р.В. Ігонін пише, що адміністративно-правовий захист функціонування системи судів загальної юрисдикції – це регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, яка спрямована на створення необхідних умов для належного функціонування системи судів загальної юрисдикції та встановлена адміністративно-правовими нормами система гарантій належного функціонування такої системи судів [8, с.39]. З викладеного виходить, що адміністративно-правовий захист - це сукупність визначених нормами адміністративного законодавства правових засобів і процедур, у тому числі примусового характеру, які застосовуються суб'єктами владних

повноважень з метою забезпечення належних умов для безперешкодної реалізації фізичними та юридичними особами наданих їм прав і законних інтересів, а також попередження, припинення та усунення наслідків протиправних діянь, що порушують такі права та інтереси.

Дещо інший зміст має захист міжнародно-правового характеру. Так, І.А. Шуміло розглядає міжнародний захист прав людини як систему міжнародних (міждержавних) органів та організацій, що діють з метою забезпечення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення [9, с.112]. Міжнародно-правовий захист прав біженців розглядається О.Р. Поєдинком, як інститут у складі галузі міжнародного права захисту прав людини та передбачає систему інструментів, які забезпечують можливість повноцінно користуватись гарантованими міжнародними документами правами людини, як то правом на життя, свободу та особисту недоторканість; свободу від катувань чи іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання; свободу від рабства чи підневільного стану; визнання правосуб'єктності особи; свободи думки, совісті та релігії; свободи від свавільного арешту або затримання; свободи від свавільного втручання в особисте та сімейне життя та від посягання на житло; свободи пересування тощо [10, с.253]. Згідно із позицією П.М. Рабинович міжнародно-правовий захист прав людини – це система, яка включає в себе дві ключові складові: а) міжнародно-правові акти, які містять правила регулювання діяльності, визначають права та обов'язки відповідних суб'єктів; б) міжнародні органи, що займаються моніторингом і контролем за дотриманням основних прав людини (комісії, комітети), а також їхнім захистом (суди, трибунали) [11]. Отже, міжнародно-правовий захист – це передбачена положеннями міжнародних нормативно-правових актів сукупність юридичних інструментів, які застосовуються міжнародними інституціями з метою формування гарантій прав та свобод фізичних та юридичних осіб, міжнародних стандартів діяльності держав із забезпечення дотримання останніх, а також нагляду за цим процесом.

Об'єктом адміністративно- та міжнародно-правового захисту виступають найбільш значимі та вразливі сфери суспільної діяльності, права та свобод фізичних або юридичних осіб в царині яких характеризується високим ризиком порушення. Подібне цілком притаманне професійній діяльності журналістів. На сьогоднішній день ключовим нормативним документом, який регламентує останню є Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Відповідно до статті 1 Закону журналіст – це творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спільнотою журналістів. Документ, що підтверджує статус журналіста, має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спільноти, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ. Крім визначення правового статусу в Законі присвячено увагу правам та обов'язкам журналістів, специфіці соціального захисту даних суб'єктів, порядку оплати та охорони праці, їх пенсійному забезпеченню тощо [12]. Наприклад, згідно статті 11-1 Закону, журналіст має право: під час виконання професійних обов'язків здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, крім випадків, передбачених законом; безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством; не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дає можливість встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду відповідно до закону тощо [12]. Втім, закон лише дає вектор розмірковувань, але прямо не розкриває зміст професійної діяльності журналістів, як окремої категорії. Виправлення даного моменту слід шукати у науково-теоретичній площині. В словнику-довіднику з журналістики знаходимо наступний спектр визначень вказаної категорії: 1) соціальний інститут, створений з метою забезпечення всебічного та об'єктивного інформування суб'єктів суспільного життя про соціальну дійсність, що необхідне для оптимального функціонування всіх інших інститутів і суспільства загалом як саморегульованої системи; 2) форма громадської та літературної діяльності зі збирання, опрацювання та поширення інформації через канали масової комунікації, пресу, радіомовлення, телебачення, інформаційні агентства, електронні канали зв'язку; 3) періодичні видання загалом, а останнім часом – всі засоби масової інформації, у тому числі ефірні та електронні; 4) наукова дисципліна, що вивчає різноманітні проблеми цього фаху; 5) професія творчого працівника медіа [13].

Енциклопедія сучасної України розкриває журналістику, як форму громадсько-політичної діяльності, спрямована на забезпечення населення актуальною інформацією через пресу, радіо і телебачення. Ж. як наука вивчає закони літ.-публіцист. творчості, розробляє методи організації період. вид., радіо- і телепередач, а також систему періодики – газети, журнали, альманахи, вісники, збірники тощо. Зауважується, що первісно терміном «журналістика» позначали збірку журналів, згодом – видання, що виходили періодично. Однією з перших газет у Європі стала опублікована 1605 році в місті Страсбург (Франція) «Relation aller Fürnemmen and gedenckwürdigen Historien», першим успішним щоденним англомовним виданням – британська газета «The Daily Courant» (1702-1735 роки) [14].

Відповідно до підходу О.В. Лаврик, журналістика – це різновид неофіційної влади, яка здійснює інформаційний вплив на громадян та визначає напрямок їх соціальної активності і її стимулювання. Форми журналістської влади: експертна влада – читач (глядач, слухач) вірить, що той, хто має вплив, володіє спеціальними знаннями, що можуть задовольнити потреби споживача масової інформації; еталонна влада (влада прикладу) – характеристики або властивості того, хто має вплив, настільки привабливі, що адресат хоче бути схожим на того, хто впливає; традиційна влада – читач вірить, що той, хто має вплив, має право віддавати накази, і обов'язок адресата – виконувати їх; влада, яка базується на винагороді, – адресат вірить, що той, хто має вплив, має можливість задовольнити його життєві потреби. Крім того, автор наголошує на притаманності журналістиці двох груп функцій: основних та спеціальних. Першу групу становлять: інформаційна (збирання, обробка й поширення інформації) та формування громадської думки (в демократичному суспільстві журналістика на своїх сторінках організовує обговорення важливих соціальних проблем, дає можливість виступу для всіх зацікавлених громадян тощо). Спеціальні функції – це організаційна, ідеологічна, культурна, рекламна, розважальна, виховна, функція соціальної критики та інші [15, с.114].

Висновки. Тож, професійна діяльність журналістів – це трудова діяльність творчих працівників суб'єктів в сфері медіа, яка передбачає збір, аналіз, обробку та поширення інформації суспільно-важливого змісту або інформації, яка викликає особливий суспільний інтерес, через медіа. Така діяльність потребує спеціального, законодавчого посвідчення професійного статусу та пов'язана із особливими ризиками, у тому числі, для життя та здоров'я.

Визначена специфіка професійної журналістської діяльності зумовлює необхідність захисту прав та законних інтересів осіб, які її безпосередньо реалізують, що є запорукою вільного та незалежного інформаційного обміну в суспільстві, обізнаності населення про стан перебігу політичних, економічних, безпекових та інших процесів, а також актуальні досягнення національного та світового розвитку. Забезпечити це, можливо шляхом організації ефективного адміністративно- та міжнародно-правового захисту. Так, адміністративно-правовий захист забезпечує оперативне реагування держави на порушення прав журналістів, попередження і припинення протиправних дій щодо них, а також створення належних умов для виконання професійних обов'язків. В свою чергу міжнародно-правовий захист закріплює основоположні стандарти свободи вираження поглядів і безпеки журналістів, а також виступає додатковою гарантією у разі неефективності національних механізмів захисту. Сукупність зазначених механізмів сприяє забезпеченню незалежності журналістської діяльності та розвитку демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: том 3. Білодід І.К. та ін. В 11 т. (1970-1980). 741 с.
2. Популярна юридична енциклопедія I Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
3. Жидкова О.С. Цивільно-правовий захист права на недоторканість ділової репутації: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.03. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 215 с.
4. Кравченко Ю.Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ун-т внутр. справ. Х., 1998. 20 с.
5. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис... д.ю.н. : 12.00.03. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2009. 412 с.

6. Галуцько В.В. Адміністративне право України: [навчальний посібник : у 2-х томах. В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін.; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
7. Назаров В.В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні. Форум права. 2009. № 1. С. 385–391
8. Ігонін Р.В. Поняття адміністративноправового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. Адвокат. 2011. № 1 (124). С. 36–40.
9. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с.
10. Поєдинок О.Р. Інститут міжнародно-правового захисту прав біженців: місце у системі міжнародного права, сучасний стан і перспективи розвитку. Альманах міжнародного права. Вип 2. С.250-262.
11. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. Посібник. Вид. 9-те, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.
12. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: закон від 23.09.1997 №540/97-ВР. Офіційний вісник України. 1997. №45. Ст.4.
13. Журналістика: словник-довідник. Акт.-уклад. І.Л. Михайлин. Київ: Академвидав. 2013. С.70-71.
14. Журналістика. М. Г. Верьовко, В. Ф. Іванов, В. В. Різун. Енциклопедія Сучасної України. редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18546>.
15. Лаврик О. В. Основи журналістики: Навчально-методичний посібник для студентів зі спеціальності "Журналістика". Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2008. 73 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025